

PRENATÁLNÍ, NOVOROZENECKÉ A KOJENECKÉ OBDOBÍ

Prenatální období

Stádia prenatálního vývoje:

1. stádium zárodku (zygoty), fáze oplození – dochází k uhnízdění blastocysty a vytvoření 3 zárodečných listů, to trvá 2-3 týdny – koncem 3.týdne vzniká nervová trubice jako základ nervového systému
2. stádium embrya, embryonální období – trvá od 4.-12.týdne, v této době se vytvářejí všechny hlavní orgánové základy
3. stádium fetální (plodu), fetální vývoj – od 12.týdne do narození, v této době se dokončuje vývoj orgánových systémů a některé z nich již začínají fungovat
 - a. plod je aktivním organismem, který na různé podněty reaguje různým způsobem
 - b. plod je schopen nejjednodušších forem učení (zpočátku reaguje jen pohybem)
 - c. chování plodu má své individuálně charakteristické rysy, které přetrvávají i po narození

V prenatálním období se vytvářejí všechny podstatné předpoklady pro budoucí samostatný život plodu. Pro rozvoj plodu je důležité spojení s mateřským organismem.

T.Verny rozlišuje 3 druhy komunikace mezi matkou a plodem:

- 1) fyziologická komunikace – zprostředkována krví, jež prochází placentou – v ní jsou obsaženy různé látky, které putují z mateřského organismu do organismu plodu a ovlivňují jej
- 2) smyslová kom., kdy plod nějakým způsobem reaguje na některé smyslové podněty – mateřský hlas, masírování břicha
- 3) sympatická kom. – tedy to jak matka emočně a racionálně prožívá existenci dítěte ve svém těle

Prenatální vývoj trvá 9 kalendářních měsíců. Plod dovede diferencovaně reagovat na různé smyslové podněty, jeho reakce se projeví v intenzitě a frekvenci pohybů.

Předčasně narozené děti – váží do 2,5 kg, porod nastal dříve než ve 30.týdnu těhotenství; nedonošené děti se jeví labilnější, dráždivé, méně reagují na smyslové a sociální podněty; později trpí poruchami soustředění pozornosti, zvýšenou úzkostností, poruchami řeči a učení.

A.Gesell – princip vývojového směru: naznačuje postupné ovládnutí jednotlivých částí těla podle tělesného růstu; a) kefalokaudální vývoj – ovládnutí těla postupuje stejným směrem jako somatický růst – od hlavy k patě; b) proximodistální vývoj – posun od centra těla k periférii (pohyb celých rukou či nohou -> jednotlivých prstů); c) ulnoradiální vývoj – říká nám jak se vyvíjí úchop předmětů, od malíkového úchopu po klešťový úchop

Novorozenecké období (do 1.měsíce)

Doba adaptace, kdy se dítě přizpůsobuje podmínkám nového prostředí, které se liší od podmínek intrauterinního života. Novorozenec se rodí v 38.-42.týdnu těhotenství, průměrná hmotnost je 3300 – 3400g a délka 50cm

- jeho nervový systém je ještě nezralý
- úchop je reflexivní, dítě neovládá své motorické projevy dle úmyslu, končetiny se pohybují spontánně a tento pohyb je nekoordinovaný (záškuby)
- tendence k plazení – veškerý pohyb je zatím reflexivního charakteru
- soustředění pozornosti je krátké, upoutají jej spíše nové nebo intenzivní smyslové podněty
- pro vývoj je nutná stimulace
- základem orientace v prostředí je zrak (krátce zaměřená pozornost jen na objekty v zorném poli) – akomodace není dobrá, nedovede sledovat objekt, který ho zaujme
- emočně velmi významný je kožní kontakt
- dovede odlišit různé sluchové podněty; křik je diferencovaný – počátek empatie – dítě reaguje pláčem na pláč jiného dítěte
- schopnost se učit: po narození vybaveno schop. jednoduchých myšlenkových pochodů, naučené uchová i déle než 24 hodin, zjišťuje, že existuje vztah mezi jeho chováním a jeho následky v okolí
- prosociální chování: reaguje na podněty lidské mnohem více než na podněty ne-lidské (lidský hlas, prst, kůže)
- vrozené má i urč. mimické výrazy emocí (radost, strach...)
- mezi ním a matkou existuje soulad společně zaměřené pozornosti a společně sdílené emoce

Kojenecké období (od 1.měsíce do 12.měsíce)

- v průběhu tohoto období se projeví individuální rozdíly jednotlivých dětí v chování, prožívání a celkovém vývoji

Kojenec je otevřen okolnímu světu, který nabízí soubor podnětů, jež dítě přijímá. Vybírají si jen některé. Získávají základní důvěru ke světu a schopnost obnovovat pozitivní vztah ke světu i po frustraci. Z toho co si dítě vybírá je podstatná také oblast biologických potřeb (jídlo, teplo..). Pro kontakt s okolím jsou důležitá ústa, dítě jimi poznává (vše cpe do pusy). Pomalu mizí úchopovací reflex.

Potřeba stimulace a učení – podněty fungují jako informace, které jsou zpracovávány v procesu učení – takto dítě získává zkušenosti se sebou a světem okolo

- rozvoj poznávacích procesů: poznávání a učení probíhá na úrovni konkrétního kontaktu s reálným světem. Pro rozvoj poznávacích procesů je významné zrakové vnímání, rozvoj motoriky (manipulace s předměty) => rozšíření podnětové nabídky

Pochopení trvalosti a stálosti objektů v okolí. Schopnost chápat příčinnost – něco je příčinou něčeho, 1.rok života = období primární diferenciaci a fixace.

- řeč: předpokladem rozvoji řeči je sluchové vnímání, rozvoj řeči je závislý na stimulaci, musí být srozumitelná – pomalá a zjednodušená, výrazně artikulovaná a opakovaná; první produkce zvuku podobného fonému ve 4.měsíci, 6.-8-měsíc žvatlání (jde víc o formu než obsah); 8.-10.měsíc rozumí řeči, pasivně zvládají řeč; v 1.roce používají smysluplná slova
- socializace kojence: prostředkem socializace je učení, které se uskutečňuje v rámci mezilidských vztahů; 2.-3.měsíc zájem o vnější svět, uvědomuje si rozdíl mezi živým a neživým + neverbální aktivity; 3.-6.měsíc symbiotická vazba mezi matkou a dítětem – dítěti neuvědomuje svou ohraničenost; 6.-9.měsíc diferencuje známé a neznámé osoby (matka chápána jako trvalý objekt ve vědomí dítěte) uvědomuje si skutečnost vlastní existence
- identita – nakonec si dítě uvědomí trvalost své existence, samostatnost vlastního těla a jeho aktivit

BATOLECÍ OBDOBÍ

- hlavní pokrok ve dvou oblastech – v hrubé i jemné motorice a v řeči
- vývoj hrubé motoriky zahrnuje chůzi – kolem 13.měsíce chodí dítě téměř samostatně bez přidržování, padá stále méně, od 15.měsíce je chůze jistější a dítě dovede i "utíkat", před 3.rokem zvládne i dovednost jízdy na tříkolce
- jemná motorika – tedy pohyby rukou a prstů při uchopování, pouštění a manipulování se zdokonalují, pouštění již nemá ráz vrhání či vyhazování, tříleté dítě staví kostky i navléká korálky; pokrok taky v čmárání – pokouší se o první tahy na papíře, pohyby často přesahují plochu papíru, ve dvou letech se pokouší o zachování vertikálního směru čáry nebo o napodobení kruhových pohybů, na konci období je toho schopno podle předlohy
- konce 1.roku náznaky porozumění řeči tím, že vykoná jednoduchou reakci na výzvu (paci paci), rozumí i několika názvům běžných předmětů a vyhledá je očima, objevují se první slůvka dětského žargonu, napodobuje hlasy zvířat, zvuků či výkřiků; učí se naslouchat a střídavě "hovořit"; pronáší i kratičké věty bez konkrétního významu, které mají formu sdělení, otázky či rozkazu
- začíná chápat symbolický význam slov, více slovům rozumí a více jich používá
- pokroky v motorických dovednostech a ve schopnosti dohovorit se umožňují pokroky v sociální oblasti; dítě se stává autonomním; učí se aktivnímu udržování tělesné čistoty – spolupracuje, když je posazeno na nočník ve vhodnou dobu
- ve třetím roce se naučí některým prvkům oblékání a svlékání – natahuje si boty, rozepíná knoflíky; zdokonaluje se ve stolování
- končí etapa senzomotorické inteligence a začíná nová etapa symbolického a předpojmového myšlení – dítě začíná samo experimentovat a obměňovat své pokusy, zajímá se vše nové, je vídavé, užívá známých prostředků v nových situacích; dítě je schopno napodobovat model, který již není přítomen
- činnosti konané se skutečnými věcmi mohou přejít v činnosti konané jen myslí; dítě užívá slov jen jako předpojmy; usuzování je primitivní
- identita batolete je určena: vědomím sebe sama jako samostatné bytosti; vědomím trvalosti vlastní existence; vědomím proměnlivosti této existence
- v tomto období má velký význam sociální učení – napodoba a identifikace
- dochází k separačnímu procesu – odpoutání se ze symbolické vazby na matku (separace aktivní, pasivní) -> separační úzkost : 1. fáze protestu – dítě křičí a volá matku

- 2. fáze zoufalství – ztrácí naději na přivolání matky, odvrací se od okolí
- 3. fáze odpoutání od matky – dítě potlačí postupně své city k matce a je schopno se připoutat k jinému dospělému
- okruh sociálních vztahů rozšiřován; dítě si vytváří svou roli v rodině – jedná podle očekávání druhých a samo očekává urč. odpovědi na své požadavky a své projevy; žárlí na sourozence
- jeho chápání je stále soustředěno na přítomnost a nejbližší budoucnost
- kolem 2 let začíná navazovat vztahy k druhým dětem svého věku, objevuje se paralelní hra, hra má stále častěji ráz spolupráce či soupeření
- toto období je rozhodující pro osvojení prosociálního (altruistického) chování
- potřeba sebeprosazení – prosazení "stůj co stůj", má charakter negativismu (označována jako fáze vzdoru, která trvá asi rok) – nezralý projev vlastní vůle, je to pokus o samostatné myšlení a rozhodování, v němž se odráží vědomí sebe sama, vědomí identity; intenzivní prosazování všech přání => zrození psychologického "já"

PŘEDŠKOLNÍ A MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Předškolní období

Je to doba 3 let před vstupem do školy (3-6 let) – označeno jako věk mateřské školy. V tomto období se zlepšuje hbitost a dokonalost pohybu, dítě se umí samostatně obléci, najíst i příborem. Prostředí mateřské školky už je pro dítě snesitelné, přesto je stále jistou zátěží.

- vývoj kresby: kolem 3 let je dítě schopno napodobit horizontální, vertikální i kruhový tvar; nejsignifikantnější je kresba lidské postavy, ve 4 letech hlavonožec, v 6 letech je už kresba celkem reálná
- řeč: kolem tří let už dítě mluví celkem dobře, že mu už rozumí nejen rodiče, je to tzv. dětská "patlavost" – špatně vyslovuje R,Ř..., to však vymizí do nástupu do školy (pak už je to práce pro logopeda); dítě začíná používat i podřadná souvětí (protože, aby...); řeč je užívána jako regulace vlastní činnosti
- dítě už ví kde bydlí, jak se jmenuje, zná barvy, kolem 5 let už umí podat jednoduché definice věcí; začínají vnímat i časovou perspektivu, velká je úloha hry a práce (nejsou odděleny)
- myšlení: dítě už používá předpojmovou řeč, typický je antropomorfismus, důležitý je vývoj sociální reaktivity -> vývoj emočních vztahů; vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací, osvojení sociálních rolí – na základě hry
- vývoj sebepojetí – děti, pokud se jim nebrání, mají vysoké sebehodnocení, dochází k vývoji složitějších emocí, ke zjemňování emocí a ovládnutí potřeb; jsou schopny vcítění – zvláště ty co mají sourozence, s dospělými to tolik nejde
- hra: nejdříve paralelní, kolem 4 let i kooperativní, vzniká soutěživost

Zlomové období je vstup do školy. Je to velká zátěž, děti jsou nuceny vydržet v lavici několik hodin, chybí tělesný kontakt, učitel je ovládá velmi neosobně. Ve třídě mohou být větší věkové rozdíly (až 1,5 roku). Odklad navrhuje ředitel školy a schvaluje psycholog. "Školní zralost" (Komenský) ve 20. letech zavedla Ch. Bühlerová, znamená = takový stav somato-psycho-sociálního vývoje dítěte, který je výsledkem úspěšně završeného předškolního období, je vyznačen takovými fyzickými a psychickými dispozicemi, aby byl požadovaný výkon ve škole snesitelný a aby byl předpokladem úspěšného školního výkonu a sociálního zařazení.

Mladší školní věk (6-12 let)

- bývají patrné známky pohlavního dospívání
- je to tzv. období školy, je to období opomíjené, neboť změny nejsou tak dramatické
- posun od pohádkového realismu ke střízlivému realismu (souvisí se čtenářskými zájmy) – dnes se zájmy posunuly zcela někam jinam – internet – cesta poznání se ubírá jiným směrem
- děti dávají přednost realistickým kresbám a ilustracím; ve hře se objevují snahy o nápodobu situací a úloh
- vývojové úkoly (změny): přisvojení specifického chování vůči malým dětem (nezacházejí s nimi už jako s hračkami); utváření rodičovských postojů; utváření mužské a ženské identity
- změny motoriky – svalová síla je stále větší, lepší je i koordinace všech pohybů

- "eidetická představa" – vztahuje se k percepci a představám, schopnost naprosto přesně popsat minulé vjemy, živá a jasná zraková představa, která se jeví jako skutečná, vybavení si dříve exponovaného podnětu (eidetismus)
- dítě si všímá i detailů, je méně závislé v pozorování na nějakých svých vnitřních potřebách; výrazně roste slovní zásoba; tím, že se dítě učí, je nuceno používat paměť, jsou schopni využívat mnemotechnických pomůcek
- dítě je schopno úsudku a logických operací; vývoj morálky (morální principy už existují nezávisle na autoritě); důležité je hodnocení nejen rodičů, ale také třídní skupiny; diferencuje se hra a práce (školní práce)

ADOLESCENCE

- období charakteristické řadou fyzických i psychických změn: biologické změny – objevují se první známky pohlavního zrání (první sekundární pohlavní znaky) a akcelerace růstu, dále pak dochází k dovršení plné pohlavní zralosti a k dokončení tělesného růstu ; psychické změny – nástup nových pudových tendencí a hledání způsobů jejich uspokojování a kontroly, celková emoční labilita a nástup vyspělého způsobu myšlení a dosažení vrcholu jeho rozvoje
1. období pubescence (11-15 let)
 - a fáze prepuberty – začíná prvními známkami pohlavního dospívání a končí u dívek nástupem menarché a u chlapců první noční polucí
 - b fáze vlastní puberty – trvá až do dosažení reprodukční schopnosti
 2. období adolescence (15-22 let) – změny v sociální sféře; postupně se dosahuje plné reprodukční zralosti, dokončuje se tělesný růst, mění se postavení jedince ve společ.
 - dochází k druhé tělesné proměně – cítí se neohrabaní; 2.období vzdoru
 - sekulární akcelerace = za posledních 100 let došlo k urychlení nástupu dospívání a urychlení celkového růstu, ot. zda sekulární akcelerace tělesného vývoje přinesla s sebou také urychlení nástupu duševního vývoje?
 - je to období emoční lability, která je částečně podmíněna vnitřními změnami v organismu jedince (hormonální změny), typické jsou časté a nápadné změny nálad, zejm. směrem k negativním náladám, impulsivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů
 - nejistota z budoucnosti a z toho, co se od něj očekává
 - vývoj motoriky je značný- nárůst tělesné síly, hbitosti, pohybová koordinace je dobrá; vývoj vnímání souvisí s abstraktním myšlením, eidetická schopnost klesá; jsou schopni formálních operací (vyvozují se soudy o soudech a myslí se o myšlení)
 - hlavní vývojové úkoly: emancipace od rodiny, navazování vztahů k vrstevníkům (nutné,neboť nové vztahy dávají jistotu, kterou ztrácíme odpoutáváním se od rodiny a připravují pro nové, trvalé emoční vztahy v dospělosti), dosažení jasného vědomí vlastní identity (hledá odpovědi na ot. kým jsem a jaký jsem, kam patřím, kam směřuji atd.
 - mladý člověk má tendenci posuzovat se podle reakcí druhých lidí na ně samé a podle toho, co si sám myslí o tom, jak se druzí vidí
 - 4 zásadní vývojové problémy:
 - 1 rozpor mezi rolí a statusem (jsou to ještě děti nebo už dospělí)
 - 2 rozpor mezi hodnotami mladší a starší generace
 - 3 rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější společností
 - 4 rozpor mezi emoční, sociální a sexuální zralostí

DOSPĚLOST

- evoluční období je u konce, nyní nastupuje involuce
- období spojené se speciální tematikou - práce, manželství, rodičovství
- vývojové hledisko jakoby se ztrácelo, příčina - zpomalení biologického růstu
- jedinec je považován za dospělého, jakmile je schopen přijmout odpovědnost

Mladší dospělost (20 – 30 let)

- základní téma je budování intimního vztahu; je to nejoptimističtější období života - iluze a naděje

- vytváří se zde generativita = schopnost a touha plodit a starat se o své potomky, nebo zužitkovat tuto energii v tvořivé práci
- dochází k upevnění identity dospělého, identifikaci s rolí dospělého, typická je produktivní orientace, osobní cíle jsou upřesněny
- čl. již není závislý na rodičích je materiálně soběstačný, odpoutává se od rodiny
- hledá partnera a zakládá vlastní rodinný život; úkolem tohoto období je prohlubování intimity (= tělesná a duševní něha, schopnost milovat, důvěra a sebeotevření, úcta a respekt, společné plány)
- předběžná volba povolání a postupné získávání odpovědnosti v profesi
- tělesný vývoj - největší tělesná síla, vitalita, energie, roste mírně výkonnost mozku, úbytek výšky, sluchu a zraku

Střední dospělost (30 – 45 let)

- další upevnění identity, vrchol produktivity a aktivního vyhledávání životních cílů; vzrůst odpovědnosti coby dospělého, odpovědnost za výchovu dětí
- jasné sledování cílů v povolání, v pracovní sféře stoupá osobní moc a vliv
- období stability a zároveň prvního bilancování
- pokračuje generativita; objevuje se krize středního věku – otázky po vlastní smrtelnosti, nespokojenost se vztahem, myšlenky na blížící se odchod dětí z domova, nespokojenost s výsledky v povolání; vše se točí kolem práce a rodiny
- čl. začíná vážně rekapitulovat život, do popředí vystupují existenciální otázky; problémy s dospívajícími dětmi a stárnoucími rodiči
- tělesný vývoj - ztráta pevnosti tkání, vrásky, úbytek fyzické síly, obezita

Zralá dospělost (45 – 60 let)

- involuční změny – člověk si uvědomuje jak chátrá jeho organismus a že už nestačí na to, na co kdysi stačil, důležité je si uchovat integritu
- ageismus = pohrdání stářím, odmítání stáří (× kult mládí, kdysi s věkem přibývala důstojnost, dnes je stáří něco nechtěného), pocit, že nás mladí neberou
- tito lidé by stále rádi patřili do skupiny mladých, prohlubuje se krize středních let, což je spojeno s narušením rodinného cyklu (děti odcházejí z domova a manželé se musí naučit spolu znovu žít jen ve dvou) -> přichází druhá manželská krize
- tělesné změny - úbytek vlasů, ochabování, únava, někdy bolesti

STÁRNUTÍ A STÁŘÍ

- zabývá se jím gerontologická Ψ
- stárnutí je proces, který závisí na: 1) struktuře funkci organismu
2) úrovni adaptace jedince v jeho životním prostředí
- teorie pokoušející se vysvětlit proces stárnutí:
 - ✓ důsledek akumulace chyb, které se projevují v přeměně látek na buněčné úrovni
 - ✓ opotřebovanost, poničení těla během let
 - ✓ deprivací teorie – buňky jsou nedostatečně zásobovány živinami proto odumírají
 - ✓ imunologická teorie – zhroucení imunitního systému
 - ✓ akumulace odpadů metabolismu
 - ✓ specifické vlivy zevního prostředí
- tělesný vývoj: ochabuje držení těla, zpomalení metabolismu, změny kardiovaskulárního systému, kostra je křehčí, upadají některé složky inteligence – úbytek paměti, pozornosti, zhoršuje se smyslové vnímání – sluch a zrak => to vše se promítá do sebehodnocení a sociálních interakcí
- adaptace na stáří je dvojitá: teorie uvolnění, kdy dojde ke snížení zájmu o okolí, zabývání se vlastní osobou × teorie aktivního stáří
- ztráta partnera, snížení příjmů a ztráta společenského postavení, ubývání sociálních rolí a vztahů
- vzpomínkový optimismus, retrospektivní zaměření (mladí si pamatují přesně, kdežto blízkou minulost ne); důležitá je pro ně ekonomická soběstačnost, pevný denní režim
- touha žít vesměs převažuje nad touhou zemřít, přestože o smrti mluví často a "rádi"
- staří lidé jsou dosti přesvědčení, jsou nejistí, podezřívaví, nedůvěřují, jsou egocentricky zaměřeni sami na sebe
- snižuje se intenzita emocí a citového prožívání

